

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента
Ковальової Ольги Вікторівни на дисертацію
Татаренко Світлани Вячеславівни «Методика розслідування
кримінальних правопорушень проти довкілля», представлену на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх десятиліть проблема охорони навколишнього природного середовища, розслідування та протидії вчиненню кримінальних правопорушень проти довкілля залишається актуальною та знаходить своє відображення у працях і дослідженнях науковців. Прогалини в законодавстві та недостатній контроль з боку правоохоронних органів за дотриманням норм міжнародного та вітчизняного законодавства призводить до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти довкілля та непритягнення до відповідальності осіб, причетних до порушень законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища. Аналіз статистичних даних щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування вказують на розповсюджені випадки закриття кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля та відповідно неприйняття рішень за результатами розслідування. Вказана проблема потребує розроблення наукових пропозицій і рекомендацій з урахуванням специфіки кримінальних правопорушень проти довкілля та практики їх розслідування і судового розгляду, що сприятиме всебічному дослідженню обставин вчинення кримінального правопорушення, ефективності проведення слідчих (розшукових) дій та прийнятті обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні.

З огляду на викладене, обрана Татаренко С.В. тема дисертації «Методика розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля» є актуальною, а дослідження вказаної теми своєчасним і вагомим.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та п'яти додатків.

У розділі 1 роботи «Кримінально-правова та криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля» надано поняття та кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень проти довкілля, досліджено криміналістичну класифікацію та криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень проти довкілля. Надано характеристику основних криміналістичних ознак вказаних протиправних діянь.

У другому розділі «Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля» розкрито основні положення початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, виокремлено типові слідчі ситуації та версії, з'ясовано особливості планування розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля на початковому етапі.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля (огляд місця події, допит свідків, потерпілих, підозрюваних, призначення і проведення судових експертиз).

У дисертації кримінальні правопорушення проти довкілля визначено як протиправні діяння, які посягають на правовідносини у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних із історико-культурною спадщиною, які призводять до суспільно небезпечних

наслідків у вигляді завдання шкоди або загрози завдання шкоди довкіллю. До криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти довкілля віднесено такі елементи: предмет кримінально-протиправного посягання; особа правопорушника; спосіб вчинення протиправного діяння; обстановка кримінального правопорушення; сліди; наслідки кримінального правопорушення.

Серед основних положень дисертації слід виокремити ті, які розв'язують конкретні наукові завдання та мають певний ступінь новизни, а саме:

уперше:

– розроблено криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень проти довкілля в залежності від наслідків вчинення протиправних дій та розділено їх на такі групи: 1) кримінальні правопорушення проти довкілля, що призвели до загибелі людей; 2) кримінальні правопорушення проти довкілля, що призвели до масового захворювання людей; 3) кримінальні правопорушення проти довкілля, що призвели до екологічного забруднення значних територій; 4) кримінальні правопорушення проти довкілля, що спричинили небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля; 5) кримінальні правопорушення проти довкілля, що спричинили масову загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу; 6) кримінальні правопорушення проти довкілля, що призвели до негативного впливу на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 7) кримінальні правопорушення проти довкілля, що завдали матеріальну шкоду у великому розмірі; 8) кримінальні правопорушення проти довкілля, що спричинили інші тяжкі наслідки;

– розкрито типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля в залежності від характеру вже наявних матеріалів кримінального провадження та позиції підозрюваної особи: 1) особу правопорушника встановлено, повідомлення про підозру вручено; 2) особу правопорушника встановлено, проте факт вчинення ним кримінального правопорушення не підтвердився; 3) особу правопорушника

встановлено, повідомлення про підозру вручено; встановлено причетність до вчинення протиправних дій співучасника (співучасників).

– визначено об'єкти, які підлягають огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля, до яких належать: 1) у кримінальних правопорушеннях щодо незаконного корисливого вилучення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, лісові масиви, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, об'єкти тваринного і рослинного світу, знаряддя вчинення кримінального правопорушення (мисливська гладкоствольна зброя, електропили, лопати, кирки, риболовні сітки тощо), транспортні і плаваючі засоби, техніка (машини, трактори, екскаватори, навантажувачі, самоскиди тощо); 2) у кримінальних правопорушеннях щодо забруднення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, відстійники, водостоки, каналізаційні мережі, полігони або смітники, очисні споруди, територія суб'єктів господарської діяльності, об'єкти тваринного і рослинного світу тощо; 3) у кримінальних правопорушеннях щодо знищення або пошкодження природних об'єктів: лісові масиви, зелені насадження, територія природно-заповідного фонду, заказники, рибогосподарські водойма та берегова зона, ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій; 4) у кримінальних правопорушеннях щодо порушення правил екологічної безпеки: територія суб'єктів господарської діяльності, документація суб'єктів господарської діяльності (проектні документи, звіти, плани, документація щодо виробництва), об'єкти будівництва, устаткування, ділянки місцевості на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій.

удосконалено:

– типовий портрет особи, що вчиняє кримінальні правопорушення проти довкілля: громадянин України – 100 %; чоловіча стать – 99,2 %; жіноча стать – 0,76 %; загальний суб'єкт – 99,6 %; спеціальний суб'єкт – 0,3 %; вища освіта – 8,07 %; середня освіта – 91,9 %; неодружені – 35,7 %; одружені

– 40,3 %; не працюють – 61,9 %; працюють – 18,8 %; приватні підприємці – 1,5 %; не судимі – 32,3 %; судимі – 35,6 %; мають на утриманні малолітніх дітей – 3,84 %; мають на утриманні неповнолітніх дітей – 9,2 %; є опікунами – 0,3 %.

– типовий предмет кримінально-протиправного посягання кримінальних правопорушень проти довкілля, до якого належать такі об'єкти навколишнього природного середовища: життя і здоров'я людини; тваринний і рослинний світ (рослини, дерева, ліси, насадження, чагарники, птахи, звірі, водні тварини і рослини); природні ресурси (землі, надра, корисні копалини, атмосферне повітря, континентальний шельф і море, водні об'єкти); об'єкти природно-заповідного фонду.

– типові способи вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля: 1) вирубка деревини (ст. 246 КК України) – 33,8 %; 2) вилов риби (ст. 249 КК України) – 29,2 %; 3) видобування корисних копалин (ст. ст. 240, 240-1 КК України) – 26,9 %; 4) безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України) – 3,4 %; 5) знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України) – 1,15 %; 6) забруднення або псування земель (ст. 239 КК України) – 0,76 %; 7) заволодіння ґрунтовим покривом земель (ст. 239-1 КК України) – 0,76 %; 8) заволодіння землями водного фонду (ст. 239-2 КК України) – 0,76 %; 9) пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України) – 0,76 %; 10) незаконне полювання (ст. 248 КК України) – 1,92 %.

– систематизовано типові слідчі ситуації у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: ситуація перша – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення протиправних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення проти довкілля; ситуація друга – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу встановлено; ситуація третя – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу не встановлено.

дістало подальшого розвитку:

– типові наслідки кримінальних правопорушень проти довкілля, до яких належать: загибель людей; масове захворювання людей; екологічне забруднення значних територій; небезпека для життя, здоров'я людей чи довкілля (створення небезпеки для життя і здоров'я людей; масова загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу; негативний вплив на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; матеріальна шкода у великому розмірі; інші тяжкі наслідки.

– специфіка підготовки і проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля;

– предмет допиту свідків, потерпілих, підозрюваних при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у: науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення та розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, криміналістичної класифікації та характеристики, початкового та подальшого етапів розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, тактики проведення С(Р)Д; законотворчій діяльності – з метою удосконалення чинного законодавства, зокрема положень щодо протидії, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля; практичній діяльності правоохоронних органів України – у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема виявлення та початку досудового розслідування, планування та проведення С(Р)Д, призначення судових експертиз; освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», а також розробки навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників та підручників.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Метою дисертації є дослідження та розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- вивчити і розробити криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень проти довкілля;
- розкрити типовий портрет особи правопорушника, що вчиняє кримінальні правопорушення проти довкілля;
- окреслити типовий предмет кримінально-протиправного посягання кримінальних правопорушень проти довкілля;
- визначити типові способи вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля;
- розглянути типові наслідки кримінальних правопорушень проти довкілля;
- систематизувати типові слідчі ситуації у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля;
- проаналізувати специфіку підготовки і проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля;
- визначити об'єкти, які підлягають огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля;
- охарактеризувати предмет допиту свідків, потерпілих, підозрюваних при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля.

У процесі дослідження було використано загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, узагальнення) і спеціальні (догматичний, історико-правовий, системно-структурний, формально-логічний, соціологічний, статистичний) методи і прийоми наукового пізнання.

З урахуванням наведеного можна констатувати, що наукове завдання дисертанткою вирішено.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено в шести наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Татаренко С.В. дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Враховуючи загальну позитивну оцінку роботи, слід звернути увагу на дискусійні положення, які потребують додаткових роз'яснень та аргументації, а також можуть стати предметом обговорення у ході її захисту. Зокрема, слід звернути увагу на такі зауваження:

1. Дисертанткою зауважено, що «важливим у підготовці до допиту є визначення його предмету та переліку орієнтовних питань», проте у дисертації (розділ 3.2.) не надано переліку орієнтовних питань учасників кримінального провадження.

2. У підрозділі 3.3. «Судові експертизи у розслідуванні кримінальних правопорушень проти довілля» визначено специфіку призначення і проведення судових експертиз, надано переліки питань, що ставляться на вирішення експертів при проведенні екологічної, ветеринарної, біологічної, хімічної експертиз. Проте не досліджено ключові аспекти призначення і проведення ґрунтознавчої та санітарно-епідеміологічної експертиз.

3. До криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти довілля віднесено: 1) предмет кримінально-протиправного посягання; 2) особа правопорушника; 3) спосіб

вчинення протиправного діяння; 4) обстановка кримінального правопорушення; 5) типові сліди кримінального правопорушення; 6) наслідки кримінального правопорушення. Проте, доцільним було б розглянути в структурі криміналістичної характеристики ознаки, що надають інформацію про механізм вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля.

Вищевказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові пропозиції і рекомендації щодо методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Татаренко Світлани Вячеславівни «Методика розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля» є завершеною науковою працею, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки криміналістики. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка – Татаренко Світлана Вячеславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –
доктор юридичних наук
доцент,
декан факультету № 1

Ольга КОВАЛЬОВА

__._.2024

Підпис Ковальної Ольги Вікторівни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ